

Student Teacher Cognitions on Form-Focused Instruction

An Explanatory

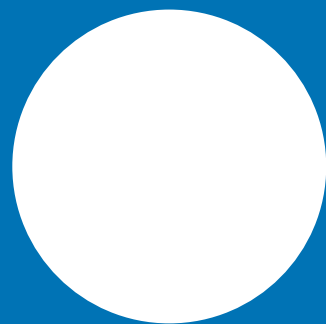
Sequential Study of

Dutch Undergraduate

and Post-Graduate

EFL Student Teachers

Johan Graus

Summary in Dutch

Samenvatting

In dit promotieonderzoek staan de cognities centraal die leraren in opleiding hebben met betrekking tot grammaticaonderwijs bij het vak Engels als vreemde taal. Cognities zijn een verzamelterm voor de kennis, meningen en opvattingen – met bijbehorende affectieve dimensie – die individuen hebben over een bepaald onderwerp. Deze cognities spelen een belangrijke rol in hoe docenten hun lessen voorbereiden en uitvoeren en de beslissingen die daarbij genomen worden. Het bestuderen van cognities geeft inzicht in hoe docenten over een bepaald onderdeel van hun werk denken en waarom zij handelen zoals zij handelen. Bovendien kan het in kaart brengen van cognities over zogenoemde betwiste domeinen – onderwerpen waarover meerdere opvattingen bestaan en waarbij consensus ontbreekt – leiden tot meer inzicht in hoe docenten met dergelijke lastige materie omgaan.

Grammaticaonderwijs is een voorbeeld bij uitstek van zo'n betwist domein. Zowel in het tweedetaalverwervingsonderzoek als in de onderwijspraktijk wordt al decennialang gedebatteerd over de noodzaak en effectiviteit van grammaticaonderwijs. Centraal daarbij staat de vraag of, in hoeverre en hoe expliciete regelkennis kan bijdragen aan geautomatiseerde of impliciete kennis, die de basis vormt voor spontaan taalgebruik. Al heel wat onderzoek heeft hiernaar plaatsgevonden, maar het definitieve antwoord op deze vraag is nog niet gegeven. Wat we wel weten, is dat het mechanisch oefenen met grammaticale kennis buiten een communicatief en betekenisvol kader niet bijzonder zinvol is. En toch gebeurt juist dit nog met grote regelmaat in het Nederlandse reguliere voortgezet onderwijs (en daarbuiten), ondanks de communicatieve omwenteling die enkele decennia geleden heeft plaatsgevonden.

Binnen dit geheel van onderwijstradities en vaak inconsistente of ambigue onderzoeksuitkomsten moeten leraren in opleiding hun eigen weg vinden en keuzes leren maken met betrekking tot hoe zij grammatica integreren in hun lespraktijk. Het doel van dit promotieonderzoek was om meer inzicht te krijgen in dit proces door de cognities van leraren in opleiding Engels met betrekking tot grammaticaonderwijs en -didactiek te bestuderen. Specifiek is er gekeken naar welke cognities leraren in opleiding aan Nederlandse hbo-lerarenopleidingen Engels hebben in de verschillende onderdelen van hun opleiding (bachelor en master), waar deze cognities vandaan komen en welke rol de opleiding speelt in het beïnvloeden ervan. Bovendien is er onderzocht wat de relatie is tussen deze cognities enerzijds en leerlingniveau en grammaticale complexiteit anderzijds; met andere woorden, in hoeverre hebben het niveau van leerlingen (geoperationaliseerd als de Nederlandse onderwijsniveaus vmbo, havo en vwo) en de gepercipieerde moeilijkheidsgraad van grammaticale structuren invloed op deze cognities?

Om het onderzoeksdoel te realiseren is gekozen voor een *mixed-methods*-benadering, waarbij zowel kwantitatieve als kwalitatieve methoden ingezet werden om uitspraken te kun-

nen doen over het onderzochte fenomeen. In vier deelstudies is getracht om antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen:

- (1) *Welke cognities over grammaticaonderwijs hebben leraren in opleiding Engels (hbo-bachelor en -master) tijdens hun opleiding?*
- (2) *Hoe beschrijven en verantwoorden zij deze cognities?*
- (3) *Welke rol spelen het niveau van leerlingen en de moeilijkheidsgraad van grammaticale structuren bij deze cognities?*
- (4) *Op welke manier probeert de lerarenopleiding deze cognities te beïnvloeden, en in hoeverre lukt dat?*

In de eerste twee deelstudies is met behulp van voornamelijk kwantitatieve instrumenten in kaart gebracht welke cognities leraren in opleiding hebben over grammaticale complexiteit en grammaticaonderwijs. De derde deelstudie gaf een verdere, kwalitatieve verdieping van de gevonden kwantitatieve resultaten. De laatste deelstudie, ten slotte, zoomde in op de rol van de lerarenopleiding bij de vorming van grammaticacognities.

Studie 1: Grammaticale complexiteit

Binnen het tweedetaalverwervingsonderzoek zijn er veel studies gedaan naar grammaticale complexiteit. Vanuit het perspectief van docentcognities is dit fenomeen echter nog onontgonnen gebied. Omdat een van de doelen van dit promotieonderzoek was om de relatie tussen grammaticacognities en grammaticale complexiteit te exploreren, was de eerste deelstudie specifiek gericht op docentcognities omtrent grammaticale-moeilijkheidsgraad. Het doel was om in kaart te brengen hoe leraren in opleiding grammaticale complexiteit definiëren en hoe dit zich verhoudt tot wat er bekend is uit het tweedetaalverwervingsonderzoek.

Het onderzoek bestond uit een literatuurstudie, een pilotstudie en een hoofdstudie. Uit de literatuurstudie bleek dat er drie belangrijke componenten zijn die in het tweedetaalverwervingsonderzoek in verband gebracht worden met grammaticale moeilijkheid. De eerste component betreft de grammaticale structuur zelf, die zowel qua vorm als qua functie complex kan zijn. Een factor die hierbij ook een rol speelt, is *saliency*, oftewel de mate waarin een structuur opvalt in de context waarin deze voorkomt. De tweede component die bijdraagt aan de moeilijkheidsgraad, is de pedagogische regel die nodig is om de structuur te beschrijven, waarbij aspecten als metataal, generaliseerbaarheid en formulering een rol spelen. De laatste component betreft de leerder zelf: grammaticale complexiteit is tot op zekere hoogte altijd een functie van specifieke kenmerken van de leerder, zoals zijn eerste taal, zijn taalniveau en aanleg.

In de pilotstudie, die bedoeld was om input te genereren voor de hoofdstudie en om de cognities van leraren in opleiding met betrekking tot grammaticale complexiteit te inventariseren, werd aan 157 studenten gevraagd om te omschrijven wat volgens hen een grammaticale structuur moeilijk maakt. Kwantitatieve en kwalitatieve analyses lieten zien dat leraren in opleiding hierbij vier thema's onderscheidde. De meest genoemde oorzaak van grammaticale complexiteit was het pedagogische arrangement, waarbij onder andere regelcom-

plexiteit, oefenmogelijkheden en onderwijsmethode aan de orde kwamen. Het tweede thema betrof leerlingkenmerken zoals eerste taal, niveau, ervaring, motivatie en aanleg. Het derde thema dat werd benoemd, was de grammaticale structuur zelf (complexiteit van vorm en gebruik, kwaliteit van input). De laatste oorzaak van grammaticale complexiteit werd toegeschreven aan de kwaliteit van de docent. Opvallend hierbij was dat deze component alleen werd genoemd door de bachelorstudenten en niet meer door de masterstudenten.

Naast de hiervoor genoemde overkoepelende thema's, is in de pilotstudie ook gekeken naar enkelvoudige aspecten die volgens leraren in opleiding bijdragen aan de moeilijkheidsgraad van grammaticale structuren. De top vijf was: de eerste taal van de leerder (genoemd door 61 procent), het grote aantal uitzonderingen (35 procent), lage motivatie (22 procent), het grote aantal te beheersen structuren (17 procent) en het gebrek aan transferoefeningen (12 procent) om geleerde structuren toe te passen in nieuwe, betekenisvolle contexten.

In de hoofdstudie beoordeelden 570 respondenten 31 in leergangen veelvoorkomende grammaticale structuren op hun moeilijkheidsgraad. De vijf makkelijkste structuren volgens de studenten waren: de bezittelijke determinatoren, de *present simple* (tegenwoordige tijd), de *past simple* (verleden tijd), ontkenningen (met *do*) en de rangtelwoorden. De vijf moeilijkste structuren waren: de *present perfect continuous* (duurvorm van de voltooid tegenwoordige tijd), de *future continuous* (duurvorm van de toekomstige tijd), de *past perfect* (voltooid verleden tijd), het weglaten van het lidwoord in sommige plaatsbepalingen (zoals bij *in school, to church, to hospital*) en de *present perfect* (voltooid tegenwoordige tijd).

Ten slotte werd in de hoofdstudie nog gevraagd welke specifieke aspecten bepalend zijn voor de moeilijkheidsgraad van drie types grammaticale structuren. Bij de tijdsvormen kozen de respondenten vooral voor complexiteit van gebruik als belangrijkste oorzaak voor de algehele moeilijkheidsgraad. Bij woordvolgorde werd dit aspect ook genoemd samen met de mate van het verschil met de moedertaal van de leerders. Bij de laatste categorie, determinatoren en kwantoren, kwam complexiteit van gebruik weer als meest bepalende factor naar voren.

Studie 2: Een kwantitatief perspectief

In de tweede deelstudie van dit project is een vragenlijst ontwikkeld, gevalideerd en afgenomen om de cognities van leraren in opleiding over grammaticaonderwijs te bepalen. Ook de rol van de variabelen grammaticale complexiteit en leerlingniveau zijn hierbij meegenomen. De vragenlijst is door in totaal 832 leraren in opleiding Engels van hbo-bachelor- en -masteropleidingen ingevuld.

De vragenlijst is gebaseerd op vier begrippenparen uit het tweedetaalverwervingsonderzoek: *meaning-focused* (betekeniserichte) versus *form-focused* (vormgerichte) instructie; *focus on form* (FonF) versus *focus on forms* (FonFs); impliciete versus expliciete instructie; inductieve versus deductieve instructie. Uit de resultaten bleek dat zowel bachelor- als masterstudenten inductieve instructie prefereerden boven het deductief behandelen van grammatica. Verder hadden beginnende bachelorstudenten een duidelijke voorkeur voor vormgerichte, expliciete grammatica-instructie en FonFs, terwijl ouderejaars, net zoals de masterstudenten, ook meer oog kregen voor betekenisvolle, impliciete instructie en FonF. Desalniettemin was er in zijn

geheel een voorkeur voor vormgerichte en expliciete vormen van grammatica-instructie, en in mindere mate ook voor FonFs.

In het volgende deel van de vragenlijst werd gevraagd naar de relatie tussen grammaticacognities enerzijds en grammaticale complexiteit en leerlingniveau anderzijds. Vormgerichte en inductieve instructie en FonFs kregen de voorkeur voor vwo-leerlingen, terwijl de respondenten betekenisgerichte en deductieve instructie beter bij vmbo-leerlingen vonden passen. Scores voor expliciete instructie waren hoog voor zowel vwo als vmbo, terwijl er in sommige jaarlagen ook een lichte voorkeur voor impliciete instructie in vwo zichtbaar was. Wat grammaticale complexiteit betreft, bestond er een duidelijke voorkeur voor expliciete en deductieve instructie voor moeilijke structuren, terwijl impliciete en inductieve instructie werden geassocieerd met makkelijkere grammaticaconstructies.

Het laatste onderdeel van de vragenlijst ging in op de oorsprong van de geïnventariseerde cognities. Bachelorstudenten gaven hierbij aan vooral beïnvloed te worden door hun opleiding, stage, verwachtingen van leerlingen en hun eigen docenten in het voortgezet onderwijs. Masterstudenten kozen voor werkervaring, verwachtingen van leerlingen, invloed van collega's en de opleiding.

Studie 3: Een kwalitatief perspectief

Daar waar de tweede deelstudie zich richtte op een kwantitatieve verkenning van docentcognities, was de focus van de derde studie kwalitatief. Het doel was om leraren in opleiding in hun eigen woorden – en dus niet aan de hand van door de onderzoekers opgestelde stellingen en vragenlijsten – te laten vertellen hoe zij aankeken tegen grammaticaonderwijs, waarbij er werd doorgevraagd naar de noodzaak van grammatica-instructie, de rol ervan in de moderne vreemdetalenles en de verschillende instructiemogelijkheden – mede in relatie weer tot leerlingniveau en grammaticale complexiteit. De data werden verzameld in tien focusgroepgesprekken met in totaal 74 bachelor- en masterstudenten.

Uit de gesprekken bleek dat studenten vonden dat grammatica in dienst moet staan van taalvaardigheid. Om dit te bereiken vond men echter een focus op alleen betekenisgerichte instructie, vaardigheidstraining en input onvoldoende. De participanten vonden een vormgerichte en expliciete component onmisbaar in hun lessen, niet alleen om vormcorrectheid bij leerlingen te bereiken, maar ook om hun communicatieve vaardigheden te vergroten. Verder viel op dat de studenten veel belang hechtten aan het systematisch behandelen van de basisgrammatica: alle onderwerpen moeten een voor een op school aan bod komen, waarbij er veel nadruk werd gelegd op het mechanisch inoefenen van structuren in een beperkte context. Een meer geïntegreerde aanpak zoals FonF kon op weinig steun rekenen. Ten slotte werd ook in deze data een duidelijke voorkeur voor inductieve instructie gevonden.

De in de vorige studie geconstateerde samenhang tussen grammaticacognities en leerlingniveau werd in dit deelonderzoek verder uitgediept. Deze samenhang bleek te verklaren door gepercipieerde leerlingkenmerken en -behoefes en leerdoelen. Zo werd de praktische instelling en het relatief lagere eindniveau van vmbo'ers geassocieerd met betekenisgerichte, impliciete en inductieve instructie, terwijl hun behoefte aan structuur en duidelijkheid juist werd gekoppeld aan (prescriptieve) vormgerichte, expliciete en deductieve instructie. Bij het

vwo kwam een gelijksoortige redenering naar voren. Ook hun behoefte aan structuur werd hier genoemd, maar nu niet in prescriptieve maar in descriptieve vorm: vormgerichte, expliciete instructie en FonFs zouden beter aansluiten bij vwo'ers vanwege hun leergierigheid en hun behoefte om de regels van een taal te kennen en te begrijpen. Bovendien zou hun hoger eindniveau vragen om vormgericht onderwijs, FonFs en expliciete grammatica-instructie, terwijl zij tegelijkertijd vanwege hun intelligentie, motivatie en autonomie ook in staat werden geacht om de eventuele tekortkomingen te compenseren van betekenisgericht onderwijs, impliciete grammatica-instructie en FonF. Voorkeuren voor betekenisgerichte en impliciete instructie en FonF zouden aldus ook opgevat kunnen worden als een latente voorkeur voor meer vormgerichte instructie. Immers, als studenten een voorkeur lieten zien voor betekenisgerichte en impliciete instructie en FonF, dan was dit niet zozeer vanwege de voordelen van deze methoden, maar meer omdat men of de gepercipieerde tekortkomingen ervan accepteerde (bij vmbo'ers) of leerlingen in staat achtte deze te compenseren (bij vwo'ers).

Wat grammaticale complexiteit betrof, was er een duidelijke voorkeur voor impliciete en inductieve instructie voor makkelijke structuren, terwijl moeilijke structuren gelinkt werden aan deductieve en expliciete instructie. De gedachtegang hierbij was dat des te lastiger een structuur en de daarbij horende regel zijn, des te moeilijker het is voor de leerling om deze zelf te ontdekken of uit geboden input te verwerven.

Studie 4: De lerarenopleiding

In de laatste deelstudie stond de lerarenopleiding centraal. In een casestudy van een hbo-bacheloropleiding tot tweedegraads docent Engels is gekeken naar hoe een lerarenopleiding grammaticacognities probeerde te beïnvloeden en in hoeverre dit consistent gebeurde.

Uit de vorige deelstudies kwam naar voren dat de cognities van leraren in opleiding over grammaticaonderwijs weliswaar enigszins veranderden gedurende de opleiding, maar globaal gezien bleef men toch veel waarde hechten aan vormgericht, geïsoleerd en systematisch grammaticaonderwijs. Dit beeld werd ook in deze deelstudie bevestigd. Wanneer de geïnterviewde vierdejaarsstudenten in algemene termen over grammaticaonderwijs praatten, dan benadrukten zij dat het slechts een middel was om het grotere doel van taalvaardigheid te ondersteunen; communicatieve competentie was belangrijker. Deze opvattingen waren in lijn met wat ook in deelstudie 2 geconstateerd werd: naarmate studenten verder in de opleiding vorderden, hadden zij meer oog voor de betekenisgerichte component van het leren van een taal. Bij verder doorvragen bleek echter dat de studenten desondanks in de praktijk van alledag vormgerichte, expliciete, systematische en relatief geïsoleerde grammatica-instructie van groot belang achtten – een invulling van grammaticaonderwijs die niet in lijn was met de eerder geconstateerde meer instrumentele opvatting.

Deze paradox, die ook al in deelstudie 3 zichtbaar werd, kan verklaard worden door het feit dat cognities in verschillende hoedanigheden voorkomen: sommige zijn oppervlakkiger en daardoor minder verankerd in het praktisch handelen van docenten, terwijl andere tot de kern van de professionele identiteit van de docent behoren, waardoor ook de connectie met de praktijk sterker is. Wanneer studenten beginnen aan hun bacheloropleiding, zijn hun grammaticacognities traditioneel: gericht op vormen, regels en het mechanisch en geïso-

leerd inoefenen van structuren. In de opleiding worden ze geconfronteerd met meer betekenisgerichte, communicatieve en geïntegreerde vormen van taalleren. Deze lijken op het eerste gezicht effect te sorteren (zoals geconstateerd in studie 2), maar deelstudie 3 en 4 werpen de vraag op in hoeverre de geconstateerde verandering plaats heeft gevonden aan de oppervlakte en in hoeverre deze is doorgedrongen tot de kern van de gekoesterde opvattingen.

De hier beschreven casestudy laat zien dat een dergelijke interpretatie plausibel is. Behalve interviews met vierdejaarsstudenten zijn er interviews afgenomen met werkplekbegeleiders en lerarenopleiders. Ook zijn diverse documenten geanalyseerd waarop het curriculum gebaseerd is en waarin het beschreven staat. Ten slotte zijn een aantal cursussen geobserveerd. Uit de verzamelde data bleek allereerst dat grammaticacognities van studenten sterk beïnvloed werden door hun eigen ervaringen in het voortgezet onderwijs en tijdens de stage. Langs deze weg werd het beeld van traditioneel grammaticaonderwijs als deel van de vreemd-detalenles gevormd en verder versterkt. De opleiding probeerde dit beeld actief te veranderen met een intensieve grammaticadidactiek cursus; deze sorteerde – volgens zowel studenten als lerarenopleiders – echter weinig effect. Studenten konden zich niet veel meer herinneren van de cursus, en lerarenopleiders klaagden dat studenten sterk bleven hechten aan traditioneel, geïsoleerd en systematisch grammaticaonderwijs met weinig betekenisvolle en communicatieve componenten.

Daarentegen bleken studenten wel sterk beïnvloed te zijn door de grammaticacursus die zij in jaar 1 en 2 van hun opleiding hadden gedaan. Deze cursus maakte deel uit van het vakinhoudelijke – en niet het vakdidactische – programma en had als doel het vergroten van de grammaticale, declaratieve kennis van studenten. Bezien vanuit het perspectief van taalvaardigheidsverwerving werd hier gebruikgemaakt van zeer traditioneel en weinig effectief grammaticaonderwijs: alle belangrijke structuren werden een voor een besproken, mechanisch en contextarm inge oefend (inclusief vertaling van losse zinnen) en getoetst – grammatica dus als doel en niet als middel. Deze werkwijze is echter te billijken aangezien het doel van de cursus niet in eerste instantie het vergroten van de taalvaardigheid van de studenten was, maar het versterken van de grammaticale kennisbasis van studenten in hun rol als aankomend expert in de Engelse taal. Het probleem dat zich voordeed, was echter dat de leraren in opleiding de cursus en masse opvatten als een didactisch model voor hun eigen handelen. De grammaticacursus sloot naadloos aan bij hun eigen ervaringen van grammaticaonderwijs in stages en als taalleerder in het voortgezet onderwijs. Bovendien hadden de meesten van hen nooit het type grammaticaonderwijs aan den lijve ondervonden dat in de grammaticadidactiek cursus werd gepropageerd. Zelfs op de lerarenopleiding werd taalvaardigheidstraining veelal gescheiden aangeboden van grammatica-instructie. Met andere woorden, de didactiek cursus woog niet op tegen alle praktijkervaringen en de onbedoelde invloed van de vakinhoudelijke grammaticacursus.

Het centrale thema dat uit de data in deze casestudy naar voren kwam, was dan ook *incongruentie*. Zowel in het voortgezet onderwijs als in de lerarenopleiding werd het beeld opgeroepen dat grammatica dient als middel ter ondersteuning van taalverwerving. In de praktijk bleek echter dat er nog veelvuldig ingezet wordt op traditioneel grammaticaonderwijs, waarvan de effectiviteit op zijn best twijfelachtig is. Deze tegenstrijdigheid was ook te vinden

in de cognities van leraren in opleiding, die over het algemeen benadrukten dat grammatica geen doel op zich is, maar die bij doorvragen er toch sterk traditionele opvattingen op na bleken te houden. De lerarenopleiding versterkte ongewild deze opvattingen verder door geen congruent model te bieden aan studenten, hetgeen nogmaals het belang onderstreept van het continu afstemmen van vorm en inhoud bij het opleiden van leraren.

